

САДОВО-ПАРКОВА КУЛЬТУРА АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ У КОНТЕКСТІ ДОЗВІЛЄВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Метою дослідження є усвідомлення змін у світоглядних поглядах на сади та парки Античної Греції у контексті культури дозвілля. **Методологія** дослідження передбачала використання сукупності загальнонаукових принципів системності, об'єктивності, конкретності та методів, серед яких компаративістський, аналізу та синтезу, семантичної реконструкції. **Наукова новизна** дослідження полягає в аналізі різновидів садів та парків у древній Греції; характеристики їх структурно-функціонального спрямування й взаємозалежності з дозвіллевою культурою; усвідомленні сутності садів і парків Античної Греції як специфічного дозвіллевого простору. **Висновки.** Античний сад первинно формується як сільськогосподарський ("плодоносні" сади Алкіноя) або ж сакральне місце для здійснення релігійного культу (німфеї та героїни). Проте з часом сприйняття саду як особливого простору (відмінного від міського), призначеного не лише для обробки землі, а й для відпочинку, милування красою природи та всенародних святкувань (Аристофан, Лібаній, Платон, Страбон), створює передумови для формування садово-паркового простору як дозвіллевого. На території садів і парків Античної Греції споруджуються численні громадські об'єкти – гімнасії, стадіони, альтанки для зустрічей, бібліотеки, готелі, купальні, що сприяють реалізації садами і парками різних соціально значимих функцій – рекреаційної, оздоровчої, комунікативної, освітньої, виховної. Історична конкретність еволюції садів та парків древньої Греції дає підстави класифікувати їх на сади сільськогосподарського призначення, "філософські" й спортивні сади, приватні садиби та публічні парки. Водночас, не зважаючи на різновид саду, останній у свідомості античного грека постає як особливий простір, відмінний від інших за своїм розташуванням, соціальним призначенням, естетичним наповненням та освітнім потенціалом.

Ключові слова: садово-паркова культура, дозвілля, Антична Греція, філософський сад, приватна садиба, садово-культурний комплекс.

Любченко Оксана Николаевна, кандидат культурологии, старший преподаватель кафедры культурно-досуговой деятельности Киевского национального университета культуры и искусств

Садово-парковая культура античной Греции в контексте досуговых трансформаций

Целью исследования является осознание изменений мировоззренческих воззрений на сады и парки Античной Греции в контексте культуры досуга. **Методология** исследования предусматривала использование совокупности общенаучных принципов (системности, объективности, конкретности), методов анализа и синтеза, компаративистского метода и метода семантической реконструкции. **Научная новизна** исследования заключается в анализе разновидностей садов и парков в древней Греции; характеристике их структурно-функционального направления и взаимозависимости с досуговой культурой; осознании сущности садов и парков Античной Греции как специфического досугового пространства. **Выводы.** Античный сад первично формируется как сельскохозяйственный ("плодоносные" сады Алкиноя) или же сакральное место для осуществления религиозного культа (нимфеи и героины). Однако со временем, восприятие сада как особого пространства (отличного от городского), предназначенного не только для обработки земли, но и для отдыха, любования красотой природы и всенародных праздников (Аристофан, Либаний, Платон, Страбон) создает предпосылки для формирования садово-паркового пространства как досугового. На территории садов и парков Античной Греции сооружаются многочисленные общественные объекты – гимнасии, стадионы, беседки для встреч, библиотеки, гостиницы, купальни, способствующие реализации различных социально значимых функций – рекреационной, оздоровительной, коммуникативной, образовательной, воспитательной. Анализ исторической эволюции садов и парков древней Греции дает основания классифицировать их на сады сельскохозяйственного назначения, "философские" и спортивные сады, частные усадьбы и публичные парки. В то же время, несмотря на разновидность сада, последний в сознании античного грека предстает как особое пространство, отличное от других по своему расположению, социальному назначению, эстетическому наполнению и образовательному потенциалу.

Ключевые слова: садово-парковая культура, досуг, Античная Греция, философский сад, частная усадьба, садово-культурный комплекс.

Lubchenko Oksana, Candidate of Cultural Studies of the Cultural and Leisure Activities Department, Senior Lecturer, Kyiv National University of Culture and Arts

The garden and park culture of ancient Greece in the context of the leisure transformations

The purpose of the article lies in the understanding of world-view changes on gardens and parks in Ancient Greece in context of leisure culture. The **methodology** of the research provides using of a set of general scientific principles of methodic, objectivity, concreteness and methods, among which are the comparative method, method of synthesis and analysis, method of semantic reconstruction. **Scientific novelty** of the research lies in a study of a variety of gardens and parks in Ancient Greece; characteristic of their structural and functional direction and interdependence with leisure culture; awareness of the essence of gardens and parks in Ancient Greece as specific leisure space. **Conclusions.** Primarily, Ancient garden forms as agricultural (Alkinoy "fruitful" gardens) or as sacral space for implementation of a religious cult (cult of nymphs and heroin). However, over time perception of the garden as special

space (distinctive from urban), and designed not only for ground cultivation but also for relax, admiring the beauty of nature and nationwide celebrations (Aristophanes, Libanius, Plato, Strabo), creates the precondition for garden and park space formation as leisure. A lot of public facilities, such as gymnasiums, stadiums, arbors for meetings, libraries, hotels and bath, which by gardens and parks promote for realization different social and meaningful functions – recreational, wellness, communicative and educational, are built on the territory of gardens and parks in Ancient Greece. The historical concreteness of Ancient Greece gardens and parks evolution gives reasons for their classification on agricultural gardens, "philosophical" and sports gardens, private homestead, and public gardens. A public park is regarded as particular space distinctive from another by its location, social purpose, aesthetic filling and educational potential.

Key words: garden and park culture, leisure, Ancient Greece, philosophical garden, private homestead, garden cultural complex.

Актуальність вивчення садово-паркової культури Античної Греції у контексті дозвіллевих трансформацій обумовлюється розумінням того, що садово-паркова система, створена людством, виконує численну кількість функцій, серед яких дозвіллева функція на різних етапах людства вважалася провідною.

Водночас, в історії садово-паркової культури давньогрецький період посідає провідне місце, адже саме в Античній Греції зароджуються й формуються тенденції, що вплинуть на становлення усїєї європейської садово-паркової культури. Адже, як влучно зазначає Т. Малахова, садово-парковий комплекс ілюструє зв'язок філософських категорій – простору, часу, розвитку, відображення – із життєдіяльністю людини [8, 7].

Проте, садово-паркова культура України – через політичні, економічні, соціальні причини – розвивається дуже повільно, що гальмує уявлення не лише про світоглядні основи садово-паркової культури в цілому, але й про дозвіллеві трансформації садового простору як такі, що можуть сприяти вирішенню нагальних проблем існування людства.

Стан наукової розробки. Теоретичну основу дослідження склали праці, що висвітлюють еволюцію садово-паркового мистецтва (В.Блаватський, Т.Малахова, М.Соколов) та питання соціального призначення садів і парків у житті античного грека (П. Гіро, І. Петрова, Е.Фролов).

Дослідження спиралося на праці античних мислителів, істориків та поетів (Арістофана, Діогена Лаертського, Лібанія, Павсанія, Платона, Страбона), які, усвідомлюючи значимість садів та парків у житті людини, намагалися виявити їхні сутність, функціональне насичення, семантичну значимість, а також обґрунтувати безпосередній зв'язок садово-паркової та дозвіллевої культур.

Окремо необхідно вказати на дослідження вітчизняних вчених О. Копієвської ("Паркова індустрія") та В. Ковтун ("Роль і місце парку культури і відпочинку в сфері індустрії розваг"), В.Дюжнік ("Діяльність парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у системі забезпечення культурних потреб людини"), у яких розкривається специфіка організації дозвілля з різними категоріями населення в сучасному суспільстві в цілому та в Україні зокрема. Проте роботи, присвячені трансформації садово-паркової культури Античної Греції у контексті дозвіллевих практик, у вітчизняній культурології відсутні.

Метою нашого дослідження є усвідомлення світоглядних змін на сади та парки Античної Греції у контексті культури дозвілля.

Виклад основного матеріалу. Зародження садово-паркового мистецтва сягає давніх часів – ймовірно, X-VIII ст. до н.е. Підтвердження цієї думки знаходимо в описах садів, гаїв та луків, що містяться у старогрецькій літературі, збереженій до нашого часу (передусім, поемах Гомера).

Цікавим, на нашу думку, видається, опис "плодоносних" садів Алкіноя, які побачив Одісей, відвідавши острів феаків. Нашу увагу привертає декілька фактів. Передусім, сад цілий рік дарує феакам урожай, адже у ньому "без плодів ніколи гілля тих дерев не лишалось – влітку то будь чи взимку – цілорічно. Віє там завжди теплий Зефір, і одні лиш зав'яжуться – другі вже спіють. Яблуко стигне за яблуком там, за грушею – груша, гроно там зріє за фоном, за смоквою – смоква солодка" [5]. По-друге, сад постає в нашій уяві як невід'ємний у життєвому укладі феаків, адже є провідною складовою їхнього господарства. У саду рясно дозрівають плідні груші, гранати та яблуні, солодкі смоківниці та пишнотелі оливи; під вільним осонням розкинувся розкішний виноград, за яким "очі весь рік веселили" оброблені грядки різної городини. Ця ж думка простежується й у розмові Одісея з батьком, у якій згадуються груші, яблука, смоківниці, виноградні лози, які "весь рік безнастанно тут плодоносять" [5]. Наведені приклади описів свідчать про те, що сад сприймається, передусім, як сільськогосподарський, а не місце для відпочинку чи справляння релігійного культу.

Водночас сад (гай, луки), будучи невід'ємною складовою устрою феаків, відокремлений від міста, про що свідчать неодноразові згадки епічних героїв. Так, Одісей у саду Алкіноя бачить два джерела: "одне ручаєм кучерявим сад орошало, а з другого струмінь двором до порога дому високого біг, – городяни там воду черпали" [5]. Сади розташовані недалеко від поселень міських жителів ("так недалеко від міста, що голос долинути може"), адже вимагають пильного догляду: "ті ж з Одісеєм, виїшовши з міста, прийшли незабаром в сад до Лаерта, оброблений гарно. Колись-то придбавши, сам Лаерт пильнував його, трудячись в ньому старанно" [5]. Саме про цей сад згадуватиме Юліан Відступник у IV ст. н.е. у одному із своїх листів, пишаючись тим, що має власну садибу із садом у Барнах, який "гірше, ніж у Алкіноя, але такий, як у Лаерта" [12, 403].

Не зважаючи на те, що сади, описані нами, є прикладами давньогрецької міфології, важливим є їхнє сприйняття як особливого простору, відмінного від інших, призначеного не лише для обробки землі, але й для відпочинку чи милування красою природи. Так, у описі Гермесом лугів, що стеляться біля печери німфи Каліпсо, читаємо:

Там же, навколо печери глибокої, скрізь винограду
Порозросталися лози, дозрілими фонами пишні.
І недалеко одне біля одного воду прозору
Чисті чотири джерела струмили у сторони різні.
А навкруги килимами м'якими з селери й фіалок
Луки стелилися. Навіть безсмертний, сюди надійшовши
Й глянувши, зачудувався б і в серці відчув насолоду [5].

Вчені, характеризуючи помешкання німфи на острові Огігії, наголошують на тому, що в поемі змальовано природні луки, яких не торкалася рука людини. Проте, вже у самому описі містяться специфічні риси античного парку класичної епохи (тіністі алеї, живописні гроти, прозорі джерела, запашні квіти, дерева, у гілках яких гніздяться голосисті пташки), що передають нерозривну єдність природи й малих архітектурних форм. Йдеться, передусім, про олтар, водоспад, водограй, скульптури, що вказує на наявність у гаях святилищ – німфеїв та героонів [3, 98].

Німфеї, зазвичай, розташовувались над джерелами й мали олтар, відкриту водойму, водоспад чи басейн, тоді як героони були священними гаями, святилищем або давньогрецьким храмом, спорудженим на честь героя, образ якого відігравав значиму роль у формуванні культурної ідентичності жителів античного полісу. Героони прикрашалися гротами, водоспадами, рельєфними композиціями та скульптурами героїв. На території гаю влаштовувалися спортивні змагання, що дало підстави для обґрунтування думки про трансформацію героону у спортивний парк.

Щодо реальних, а не міфічних садів, то Антична Греція залишила нам у спадок згадки про прогулянки Сократа; гай Академа, в якому збиралися учні Платона; сад Аристотеля, де дискутували одnodумці філософа; сад Епікура, в якому "людина уподібнюється богу".

Так, один із відомих діалогів Платона "Федр" розпочинається із відповіді Сократа про те, що прогулянка за міськими мурами не настільки виснажує, як прогулянка містом. Співрозмовники проводять своє дозвілля під розлогими гілками високого платану, неподалік від прозорої й чистої ріки. Платон, вустами Сократа, змальовує цю місцину так: Клянусь Герою, чудове місце для відпочинку! Цей платан такий крилатий і високий, а ще ж ця розлога верба дає густу тінь. Сама верба вся в розкішному цвіті, через що вся місцина довкіль насичена її приємним запахом. А яке чарівне джерело б'є з-під платана. Його вода холодна-прехолодна – попробуй-но ногою. А зображення дів і жертovní приносини вказують на те, що це урочище, вочевидь, є святилищем якихось німф і Ахелоя. Тут і вітерець повіває ніжно і приємно в літню спеку, а його супроводить лунке дзижчання хору цикад. Усе ж найпривабливіша тут трава – вона пишно росте на цьому пологому схилі. Якщо на ній прилягти, то й голову можна зручно прихилити. Таким чином із тебе, любий Федре, прекрасний провідник" [11, 295].

Підтвердження думки про те, що прогулянка у саду чи в гаю поступово перетворюється на різновид дозвіллевих практик античних греків, знаходимо й у інших, збережених до наших днів, творах. Так, у Арістофана читаємо:

Ти в гаях Академії, в тиші олив плодовитих гулятимеш скромно
Із розумним ровесником, в світлих вінках з очеретяних білих листочків.
Аромати дзвіночків вчуватимеш там і тополі сріблястої шелест,

Про святилище Аполлона, що було засноване у Дафні наприкінці IV – на початку III ст. до н.е., Страбон пише як про середніх розмірів поселення, що має великий тінистий гай із чистими джерелами та священною ділянкою Аполлона й Артеміді. Біля святилища антиохійці, за звичаєм, разом із сусідами, відзначають всенародне свято [13, 750]. Про цей гай Лібаній згадує із неймовірним захопленням, наголошуючи на тому, що на території Дафни зведено, окрім святилища Аполлону, Олімпійський стадій, театр, купальню, що оповиті численними деревами, пахощами й пташиним співом. І навіть короткочасне перебування у гаю настільки сприятливе для людського здоров'я, що забезпечує "здоровий колір обличчя". Більше того – немає такої непереборної недуги (і фізичної, і душевної), яку б не вилікувала Дафна. "Якщо боги, дійсно, полишивши небо, сходять на землю, мені здається, вони тут перебувають і засідають зі смертними, адже навряд чи можна уявити краще місце для їхньої зупинки" [7]. Тобто, якщо сади й гаї докласичної епохи характеризуються утилітарно-господарчим або релігійним ухилом, то у описі Лібанія чітко простежується думка про рекреаційну й оздоровчу спрямованість грецького саду.

Значну роль у становленні парку як закладу культури відіграли гімнасії, що створювались, переважно, за містом і призначались для підготовки атлетів до спортивних змагань. Тому зазвичай гімнасій мав бігові доріжки, портики для боротьби та гімнастичних вправ, іподром, басейн, допоміжні приміщення, а також жертovníки богам. Так, Павсаній у "Описі Еллади", змальовуючи елідський гімнасій, згадує про жертovníки на честь Геракла Ідейського, Ерота, Антерота, Деметри та її доньки [9].

У період розквіту гімнасії, представляючи собою розкішні сади, оздоблені лавами й альтанками для зустрічей філософів із одnodумцями, збагатилися бібліотеками й лекційними залами, призна-

ченими для інтелектуальних занять. У згадуваній вже нами праці Павсанія зазначається, що у гімнасії Малфо знаходиться також і Рада елійців, де "бувають виступи з промовами експромтом і читання усіляких літературних творів" [9]. Як зазначає Петрова І., гімнасією був для античного грека "священним простором, вільним від буденних життєвих турбот і призначеним для гри у різних її проявах", тому з часом у ньому запанував особливий духовний "мікроклімат", спрямований на розкриття не лише фізичних, а й творчих потенцій особи [10, 74-75]. Тобто, з часом, виконання додаткових функцій, первинно не притаманних гімнасією, призвело до його трансформації як суто спортивної школи у соціально-культурний центр.

Зокрема, на час придбання Платоном земельної ділянки з метою створення Академії (це сталося після повернення філософа із першої поїздки до Сицилії у 389-387 рр.) тут уже був гімнасій, на території якого Платон відкрив святилище на честь Муз – богинь-покровительок мистецтв і наук, "адже мистецтво мало заповнити все дозвілля вільнонароджених і супроводжувати їх у всіх серйозних справах так, щоб усі вони провели своє життя у святкуваннях та хороводах" [10, 74-75]. Члени Академії разом відвідували заняття, брали участь у релігійних церемоніях, організовували бенкети та інші святкування. "Загалом, Академія нагадувала інтелектуальну співдружність, членами якої були мудреці-філософи, оспівані Платоном у проектах ідеальної держави" [10, 75]. У священному гаї філософ побудував приміщення для житла й галерею для занять з учнями, спільних бесід, релігійних церемоній, товариських бенкетів, що дає підстави Е. Фролову, розглядати Академію Платона і як філософську школу, і як наукову колегію, і як релігійну спілку водночас [14, 135].

Всесвітньовідома школа перипатетиків – Лікей Аристотеля – заснована в урочищі Аполлона Лікейського, розташованого за міськими мурами. Урочище мало гаї, храм, а також гімнасій, реконструйований за ініціативи Лікурга у 338-326 гг., тобто, саме тоді, коли філософ відкрив свою школу [14, С.141-142]. Лікей було обладнано галереями для прогулянок, залами для вчених занять, бібліотекою й допоміжними приміщеннями. Центром Лікею, як і в Академії Платона, вважалося святилище з олтарем, зведене на честь Муз, до якого вели один головний та два невеликих портики. Ділянку було прикрашено статуями Аристотеля та його сина Нікомаха, а також іншими скульптурами [14, 143].

З III ст. до н.е. узагальненим поняттям "задоволення як найвищого блага" стало поняття "Сади Епікура". Діоген Лаертський пише про Епікура як про філософа, який майже не виїздив за межі Еллади, проте приймав друзів, що приїздили до нього звідусіль й жили в його саду, придбаному за 80 мін і "життя це було скромне й невибагливе" [6, 371]. У своєму заповіті Епікур наполягатиме на тому, аби сад залишився в управлінні Гермарха та інших філософів, "щоб вони проводили там час так, як це личить філософам" [6, 373]. Багато років пізніше римський філософ-стоїк Сенека у "Моральних листах до Луцілія" також вказуватиме на скромність епікурейського "Саду" [10, 74-75]. Соколов М. зазначає, що епікурейці, пропагуючи принцип усвідомленого задоволення, намагалися уподібнити людину до богів. У результаті топос саду, як і власне пейзаж, окреслились спочатку у Епікура, а потім і у Цицерона, Сенеки, Філодема Гадарського, "як середовище того стоїко-епікурейського синтезу, який пережив століття, духовно пов'язавши між собою чи не усі паркові стилі Європи" [12, 45]. І саме "античний філософський сад в ідеалі робив людину богоподібною, і навіть богорівною" [12, 406]. Соколов М., вказуючи на розумово-чуттєву й усвідомлену насолоду, називає сад Епікура педагогічним, акцентуючи його увагу на виховному потенціалі [12, 45].

У період еллінізму сади і парки набувають неабиякого розвитку, про що свідчить наявність невеличких садів, що розташовувалися за гінекеєм і відокремлювалися "садовими дверима", у будинках заможних греків [4], та замських парків, прикрашених декоративною садовою скульптурою [2, 69]. Так, Діоген Лаертський зазначає, що у Феофраста був свій сад, "придбаний вже після смерті Аристотеля за допомогою Деметрія Фалерського" [6, 199].

Висновок. Античний сад первинно формується як сільськогосподарський ("плодоносні" сади Алкіноя) або ж сакральне місце для здійснення релігійного культу (німфеї та героони). Проте з часом, сприйняття саду як особливого простору (відмінного від міського), призначеного не лише для обробки землі, але й для відпочинку, милування красою природи та всенародних святкувань (Арістофан, Лібаній, Платон, Страбон), створює передумови для формування садово-паркового простору як дозвіллого.

На території садів і парків Античної Греції споруджуються численні громадські об'єкти – гімнасії, стадіони, альтанки для зустрічей, бібліотеки, готелі, купальні – що сприяють реалізації садами і парками різних соціально значимих функцій – рекреаційної, оздоровчої, комунікативної, освітньої, виховної.

Історична конкретність еволюції садів та парків Античної Греції дає підстави класифікувати їх на сади сільськогосподарського призначення, "філософські" й спортивні сади, приватні садоби та публічні парки. Водночас, не зважаючи на різновид саду, останній у свідомості античного грека постає як особливий простір, відмінний від інших за своїм розташуванням, соціальним призначенням, естетичним наповненням та освітнім потенціалом.

Література

1. Аристофан. Хмари [Електронний ресурс] / Аристофан. Комедії ; пер. із старогрецької Б.Тена. – Х. : Фоліо, 2003. – С. 83-162 – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/aristophanes__clouds__ua.htm.
2. Блаватский В. Природа и античное общество / В. Блаватский. – М. : Наука, 1976. – 78 с.
3. Всеобщая история архитектуры // Под общ. ред. В. Блаватского, В. Маркузона, Б. Михайлова, В. Саратьянова, Е. Чернова. – М., 1949. – Т. II: Архитектура античного рабовладельческого общества: Кн. I: Архитектура Древней Греции. – М., 1948. – 437 с.
4. Гиро П. Частная и общественная жизнь греков [Электронный ресурс] / П. Гиро. – СПб. : Алетея, 1995. – 474 с. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/public>.
5. Гомер. Одиссея [Електронний ресурс] / Гомер ; пер. із старогрецької Б. Тена ; передмова К. Забарилла. – Х. : Фоліо, 2001. – 547 с. – Режим доступу: <http://ae-lib.org.ua>.
6. Лаэртский Д. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Д. Лаэртский / Ред. тома и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; Пер. М. Л. Гаспарова. – М.: Мысль, 1986. – 571 с.
7. Либаний. Похвала Антиохии [Электронный ресурс] / Либаний. – Режим доступа: <http://simposium.ru/ru/node/946>.
8. Малахова Т. Философский анализ садово-парковой культуры : дисс. ... канд. филос. наук : 24.00.01/ Т. Малахова. – Ростов-на-Дону, 2001. – 131 с.
9. Павсаний. Описание Эллады. Книги V–X. [Электронный ресурс] / Павсаний ; пер. с древнегр. – М. : АСТ-Пресс, 2002. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/antlitr>.
10. Петрова І. Дозвілля в історико-культурному вимірі : дис. ... д-ра культурології: 26.00.01 / І. Петрова. – К., 2013. – 442 с.
11. Платон. Діалоги / Платон // Пер. з давньогр. – К: Основи, 1999. – 395 с.
12. Соколов М. Принцип рая... / М. Соколов. – М.: Прогресс-Традиция, 2011. – 704 с.
13. Страбон. География в XVII книгах: книга XVI / Страбон // Пер., ст. и комм. Г.А. Стратановского; под. общ. ред. проф. С.Л. Утченко. – М. : Ладомир, 1994. – С.750.
14. Фролов Э. Д. Альтернативные социальные сообщества в античном мире / Э. Д. Фролов, Е. В. Никитюк, А. В. Петров, А. Б. Шарнина. – СПб. : Санкт-Петербургский университет, 2002. – 320 с.
15. Дюжчик О.В. Діяльність парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у системі забезпечення культурних потреб людини. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 1. К.: Міленіум. С. 49-53.

References

1. Aristofan. (2003). Comedies. In Aristofan, Clouds (pp. 83-162). Retrieved from http://www.ae-lib.org.ua/texts/aristophanes__clouds__ua.htm [in Russian].
2. Blavatskiy, V. (1976). Nature and Ancient society. Moscow: Nauka [in Russian].
3. Blavatskiy, V. D., Markuzon, V. F., Mikhaylov, B. P., Sarabyanov, V. N. & Chernov E. G. (Eds.). (1949). General history of architecture. In V. Blavatskiy, V. Markuzov, B. Mikhaylov, V. Sarabyanov & E. Chernov (Eds.), Volume I.: The architecture of Ancient slave-holding society: Book 1.: Ancient Greece architecture. Moscow [in Russian].
4. Giro, P. (1995). Private and public life of the Greeks [Nook version]. Retrieved from <http://ancientrome.ru/public> [in Russian].
5. Homer. (2001). Odyssey [Nook version]. Retrieved from <http://ae-lib.org.ua> [in Russian].
6. Laertskiy, D. (1986). About life, teachings and sayings of famous philosophers. Moscow: Mysl. [in Russian].
7. Libaniy. Antioch's praise [Nook versio]. Retrieved from <http://simposium.ru/ru/node/946> [in Russian].
8. Malakhova, T. (2001). Philosophical analysis of garden and park culture. Candidate's dissertation. Rostov-on-Don. [in Russian].
9. Pavsaniy. (2002). Discription of Hellas. V-X Books [Nook version]. Retrieved from <http://ancientrome.ru/antlitr>. [in Russian].
10. Petrova, I. (2013). Leisure in social and cultural dimension. Doctoral dissertation. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Platon. (1999). Dialogs. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
12. Sokolov, M. (2011). Principle of paradise... Moscow: Progress-Traditsiya.
13. Strabon. (1994). Book XVI. In Strabon, Geography in XVII books (p. 750). Moscow: Ladomir. [in Russian].
14. Frolov, E. D., Nikityuk, E. V., Petrov, A. V. & Sharnina, A. B. (2002). Alternative social societies in Ancient world. Saint Petersburg: Saint Petersburg University [in Russian].
15. Dyuzhnik, O.V. (2017). Activity of parks-monuments of garden art in the system of providing cultural needs of man. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. Kyiv: Millennium, 1, 49-53 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2018 р.